

strukturelle forhold og trækker lange linier i historien. Man føler sig tryk ved Finn Fuglestadts kompetente syntese over det vidtfavnende emne.

Han har valgt at lægge megen vægt på perioden 1492-1700. Den er den mest centrale, dels fordi det førkolumbianske Amerika da gik til grunde, dels fordi de strukturer blev dannet, som kom til at præge Latinamerika i al eftertid. Også det nittende århundrede får en solid behandling, medens tiden efter 1930 kun er noget stedmoderligt behandlet.

I de centrale afsnit gøres der fortjenstfuldt meget ud af det globale perspektiv, idet udviklingen i Spanien og Portugal beskrives forholdsvis detaljeret; stedvis tager denne gennemgang af europæiske forhold dog overhånd, så pladsen ubetinget ville have været bedre anvendt til mere indgående beskrivelse af forholdene i selve Latinamerika. En af Fuglestadts hovedteser er, at Latinamerika blev koloniseret af to af Europas gammeldags samfund – Spanien og Portugal. Disse havde svært ved at klare konkurrencen med det nye Europas mere effektive stater som England og Nederlandene, der var karakteriserede ved gryende kapitalisme og stadig tiltagende sekularisering. Hertil kom som en indre komplikation på Den iberiske Halvø de stærke modsætninger, der oftest var mellem styret i moderlandene og deres kolonier i Amerika. Endelig må det fremhæves, at Fuglestad overalt lægger vægt på at bringe så mangefacetterede forklaringer som muligt; således opererer han i forbindelse med den spanske erobring med både en militær, en bureaukratisk, en demografisk, en økologisk og en religiøs erobring af Amerika.

Indledningsvis i bogen er der meget kort redegjort for kildesituationen, og til slut findes ret omfattende, men ukommenterede litteraturlister. Fremstillingen er ikke forsynet med noter; men referencer og forskningsdiskussion findes ofte i brødteksten. Bogen er forsynet med et udmærket register (hvor Brasilien dog helt mangler!) og med de nødvendige kort.

Alt i alt må man sige, at Finn Fuglestadts syntese er meget vellykket. Med sit friske sprog, klare disponering og problemorienterede fremstilling vil bogen utvivlsomt vise sig inspirerende for studerende og andre med særlig interesse for Latinamerikas historie.

Erik Gøbel

HARALD GUSTAFSSON: *Political Interaction in the Old Regime. Central Power and Local Society in the Eighteenth-Century Nordic States.* Lund 1994.

I 1977 startede et stort nordisk forskningsprojekt »Centralmagt og lokalsamfund – beslutningsproces i 1700-tallet« med støtte fra de nordiske humanistiske forskningsråd. Det første initiativ hertil blev taget på det nordiske historikermøde i Uppsala i 1974. Det resulterede i fem værker 1982-1985:

1. Stadsadministration i Norden på 1700-tallet, 1982.
2. Oppdaginga av fattigdomen: Sosial lovgivning i Norden på 1700-tallet, 1984.
3. Skog och brännvin: Studier i näringspolitiskt beslutsfattande i Norden på 1700-talet, 1984.
4. Administrasjon i Norden på 1700-tallet, 1985.
5. Industri og bjergværksdrift: Privilegering i Norden i det 18. århundrede, 1985.

De er alle bygget op af enkeltbidrag om forholdene i hvert af de nordiske lande efter et fælles koncept. Sidst i hvert bind har redaktøren foretaget en sammenligning/en komparation mellem landene.

Det foreliggende arbejde af lektor ved Lunds Universitet phil.dr. Harald Gustafsson er en tematisk behandling af beslutningsprocessen på tværs af de enkelte lande. Han har især interesseret sig for de enkelte gruppers mulighed for at øve indflydelse og for centralmagtens gennemslagskraft i de nordiske lande. Dette afsluttende arbejde i projektet – en komparation af komparationerne – er udgivet på engelsk, således at det er muligt at få de nordiske lande ind på den europæiske historiske tavle i disse spørgsmål. Det er således en af Harald Gustafssons fortjenester, at han ikke lader det være nok med den sproglige formidling, men også indholdsmæssigt sætter forholdene i de nordiske lande ind i en europæisk forståelsesramme. Danske historikere glemmer ofte, at Danmark også er en del af Europa, således at europæiske strømninger også rammer os.

Giver en nordisk komparation da mening? Ja, det er interessant at foretage en sammenligning mellem de administrative systemer i de nordiske lande i 1700-tallet, fordi Danmark-Norge havde en bureaukratisk enevældig styreform (1660-1848) og Sverige med Finland havde et bureaukratisk repræsentativt system (1718-1772). Den altafgørende forskel var den svenske rigsdag, som gav repræsentanterne fra de fire stænder andre aktionsmuligheder end de tilsvarende grupper i den enevældige stat.

De klare muligheder for et entydigt resultat af denne sammenligning mellem enevælde og et repræsentativt system bliver dog til en vis grad sløret af de sociale forskelle mellem landene. Danmark havde en meget lav selvejerprocent i modsætning til de øvrige nordiske lande, hvilket sammen med befolkningstæthed og bybefolkningens størrelse bragte Danmark nærmere til centraleuropæiske forhold. Ligeledes kunne Danmark – Norge – Hertugdømmerne – Island – Færøerne og kolonierne i modsætning til Sverige betegnes som et konglomerat af lande i lighed med Frankrig og Østrig. Sverige havde blot få kolonier i Nordtyskland tilbage. Men det er dog en svaghed ved projektet, at hertugdømmerne (som altid i dansk historie) og kolonierne er udeladt af den videre sammenligning.

I europæisk sammenhæng fremstår styreformen i Danmark-Norge som det moderne, mens det svenske stænderautokrati, som intet har med moderne demokrati at gøre, opfattes som et relik i Europa. Under begge styreformer indtager embedsstanden en central placering. Derfor foretager Harald Gustafsson en analyse af denne efter de Max Weberske kriterier og når til, at den svenske embedsstand i 1700-tallet på nordisk niveau kommer nærmest til det Max Weberske ideal, idet der var en stærkere opdeling af de enkelte embedsmænds beføjelser i Sverige. På samme måde var Danmark milevidt fra idealet om sammenhæng i embedshierarkiet p.g.a. de offentlige beføjelser, der var overdraget de danske godsejere overfor deres fæstebønder (skatteopkrævning, soldaterudskrivning og skiftevesen). I Danmark blev alle embedsmænd dog udnævnt centralt, mens de lavere embedsmænd i Sverige blev udnævnt af landshøvdingene, der svarede til de danske amtmænd.

Det er en svaghed ved hele projektet, at gejstligheden og militæret er udeladt. Gennem præsterne lykkedes det centralmagten i Danmark at nå uden om godsejerne og direkte ned på sogneniveau til den enkelte undersåt. Hvilken betydning havde dette for centralmagtens gennemslagskraft? Der mangler også undersøgelser af de regionale embedsmænds indflydelse, fremhæver Harald

Gustafsson med rette. Iøvrigt får han skatteopkrævningskompetancen på regionalt niveau i Danmark placeret forkert. Det var ikke herredsfogdernes opgave at modtage skatter fra godsejere og selvejere, men derimod amtsforvalternes. De er faldet helt ud af hans fremstilling af det danske administrative system (s. 54 og 57).

Formentlig er der også kommet en skævhed ind i vurderingen af bøndernes udnyttelse af retssystemet i de enkelte lande. Det er min opfattelse, at de danske bønder har været lige så aktive og bevidste om retssystemets muligheder som aktionsområde som de svenske og norske bønder. Men det må medgives Harald Gustafsson, at der mangler forskning på dette område i Danmark. Tingbogsundersøgelser er først nu ved at komme igang.

Hvad vil det sige at have indflydelse på beslutningsprocessen, og hvilke grupper havde det under de to styreformer? Initiativet til forandringer lå i begge systemer som hovedregel hos centraladministrationen, men i alle lande er der eksempler på lokale initiativer, som følges op af central beslutning. Beslutningsprocessen var hurtigere i Danmark-Norge, hvor protesterne til gengæld kom ind bagefter og måske gav anledning til en ny beslutning. I modsætning hertil forlængedes processen i Sverige p.g.a. rigsdagen, men denne skabte samtidig stærkere kontinuitet i beslutningerne. Det afgørende i det absolutistiske system var at nå frem til toppen i centraladministrationen d.v.s. til kongen, mens målet i det repræsentative system var de respektive stænderrepræsentanter på rigsdagen. Her kan vi se frem til de planlagte undersøgelser af Danske Kancellis supplikprotokoller, der vil give større viden om, hvem der benyttede de officielle adgangsmuligheder til kongen og centraladministrationen.

De mest indflydelsesrige grupper i begge systemer, fastslår Harald Gustafsson, var de øverste embedsmænd i centraladministrationen, de regionale embedsmænd og de socialt højtplacerede borgere i hovedstæderne. For Danmark-Norges vedkommende spillede afstanden til København dog ind, således at han tildeler størst selvstændighed til de fjerneste embedsmænd. Han gør med rette meget ud af at undersøge bøndernes muligheder i de to systemer og finder det vanskeligst for de danske fæstebønder at opnå indflydelse. Det lykkedes bedre for de norske, der i enkelte tilfælde organiserede regulære oprør. Men de bedste betingelser havde de svenske selvejerbønder, selvom de i modsætning til de øvrige repræsentanter ikke havde sæde i det hemmelige udvalg på rigsdagen og dermed ingen indflydelse på udenrigspolitik. Et sådant udsagn ville være helt utænkeligt om danske bønder i 1700-tallet.

For sådanne undersøgelser er det et problem at få fat i de uformelle strukturer. De seneste undersøgelser i Danmark har vist, at selv fæstebønder her var i stand til at organisere sig og ramme godsejerne på deres sårbare fæstepolitik, samtidig med at de også formåede at sende bud til kongen i København. Præcis samme verbale udtryk for de norske bønders mistro til embedsmændene, som Harald Gustafsson fremdrager fra Nedenes i Sydnorge, har jeg truffet blandt fæstebønder på et gods i Himmerland. Det danske samfund blev udsat for alvorlige rystelser under den langstrakte landboreformperiode. Fæstebønderne protesterede, fordi reformerne ikke blev gennemført hurtigt og radikalt nok, mens en stor godsejergruppe forsøgte at stå fast på deres rettigheder. Det er i det hele taget et problem for undersøgelser af beslutningsprocesser ikke mindst i absolutistiske systemer, at der ofte ikke er tilstrækkeligt kildebelæg til at få fat i de

uformelle påvirkningskanaler. Her må det private kildemateriale inddrages i højere grad, end det hidtil har været tilfældet.

I undersøgelse af beslutningsprocesser er det væsentligt at vide, hvilke sagsområder centraladministrationen har ønsket at øve indflydelse på, og hvilke der blev overladt til lokalsamfundet. Dette spørgsmål synes at have været det svageste i det nordiske projekt. Formentlig har forholdene ændret sig gennem 1700-tallet. Harald Gustafsson fremhæver for egen regning, at det væsentlige for centraladministrationen i 1700-tallet var at få skatterne ind, at få soldaterudskrivningen og retssystemet til at fungere. Alt det øvrige synes han at mene var overladt til lokalsamfundet. Jeg er ikke uenig med ham, når blot centraladministrationens interesse i at skaffe fremgang for næringslivet i sidste halvdel af 1700-tallet medtages i centraladministrationens interessesfære. Dette synspunkt må så først føre til, at undersøgelsen af befolkningens indflydelse må foretages på lokalt niveau, når det drejer sig om disse spørgsmål. Hvilken indflydelse havde bønderne over for præsterne, over for godsejerne og i landsbyfællesskabet? De svenske præster var i modsætning til de danske formænd for de lokale sognekstævner, hvor bønderne også havde sæde. Det har alt andet lige medført en større indflydelse til de danske bønder, men har samtidig betydet, at der kun er bevaret meget få skriftlige kilder til beslutningsprocessen i de danske grandelag.

Det turde være fremgået, at det er en interessant bog, Harald Gustafsson har skrevet som slutsten på det nordiske administrative projekt. Også fordi den rejser en række nye spørgsmål, som bør undersøges.

Birgit Løgstrup

GENA WEINER: De räddade barnen. Om fattiga barn, mödrar och fäder och deras möte med filantropin i Hagalund 1900-1940. Falkenberg, Hjelms Förlag 1995.

Ved Linköping universitet i Sverige etableredes i 1988 en række tværfaglige forskningscentre, herunder et *Tema Barn*. Til dette forskningscenter er nu knyttet 3 professorer, henved 20 doktorander og 7 forskere, ansat på tidsbestemte forskningsprojekter. Med udgangspunkt i fagene historie, antropologi og pædagogik er det lykkedes at skabe et frugtbart forskningsklima, og en række internationalt kendte barndomsforskere har lagt vejen forbi. Denne gensidige idéudveksling på tværs af fag og på tværs af nationale forskningsparadigmer har på det seneste manifesteret sig i fem phd.-afhandlinger, hvoraf de to er faldet indenfor barndommens kulturelle og sociale historie.

Det drejer sig om Maria Sundkvists undersøgelse De vanartade barnen. Mötet mellan barn, föräldrar och Norrköpings barnavårdsnämnd 1903-1925 fra 1994 (omtalt i HT 1995:1 s. 148f.) og om Gena Weiners næsten dugfriske beretning De räddade barnen. Om fattiga barn, mödrar och fäder och deras möte med filantropin i Hagalund 1900-1940.

De næsten identiske titler afspejler, at de to afhandlinger er skrevet ud fra den samme indfaldsvinkel på barndommens kulturelle og sociale historie. Begge forfattere ønsker nemlig at komme fri af 1980'ernes udbredte social control perspektiv på filantropien. Dette paradigme kritiseres for kun at bevæge sig på intentionsplanet og for at se modtagerne af filantropi og offentlig bistand som